

Doktori (PhD) disszertáció tézisei

Sárhegyi Tamás Felicián

A kanadai magyar csendőremigráció emlékezési gyakorlatai

Történelemtudományi Doktori Iskola, vezető: Dr. Óze Sándor DsC, egyetemi tanár

Témavezető:

Dr. Kovács Bálint tanszékvezető, egyetemi docens

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Budapest, 2023

A doktori értekezés célkitűzése, kérdései és hipotézisei

A disszertáció tágabb témája a kanadai magyar emigráció egy szűkebben értelmezett csoportja, amely történeti szempontból az ún. katonai emigrációhoz áll a legközelebb. Ettől függetlenül a dolgozat már címében és szóhasználatában is amellet érvel, hogy a katonai emigrációtól a csendőremigráció egy jól külön választható és értelmezhető közösség volt, egyéni célokkal és összetétellel. A téma meglehetősen érzékeny, mivel a Magyar Királyi Csendőrség részvétele a holokausztban a mai napig rányomja bélyegét a testület megítélésére, attól eltekintve, hogy a téma lehetséges megítélése egyáltalán nem fekete és fehér. A nyugatra emigrált csendőrök történetének kutatása az elmúlt időszakig kizárólag olyan szövegeken és élettörténeteken keresztül mehetett végbe, amely az egységesnek értelmezendő közösség önreprezentációjának számít. Ilyennek tekinthető a külön fejezetben elemezett Bajtársi Levél mint a szervezet sajtóterméke, az egykori csendőrök által szerzett és szerkesztett kiadványok, amelyek többségében egodokumentumok, illetve egyéni perspektívákat helyeznek előtérbe. A Mikes Kelemen Programnak köszönhetően ugyanakkor 2016-ban Magyarországra került az egykori, torontói Kanadai Magyar Ház terjedelmes levéltári iratanyaga, amely tartalmazza a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség iratanyagát, amely főleg a szervezet működéséről fennmaradt belső narratívát tükrözi, továbbá a szervezet által létrehozott kiadványokhoz, eseményekhez és intézményekhez köthető írott és vizuális dokumentumokat tartalmazza. Ettől függetlenül és az iratanyag egészének ismeretében célszerűnek látszott a szervezet emlékeztörténetének egy szegmensére szűkíteni a dolgozat tartalmát mint emlékezési gyakorlatok, ugyanis ezen történeti rekvizitumok korántsem tekinthetők objektív forrásoknak, ha létezik ilyen egyáltalán. Ennek megfelelően a disszertáció során vizsgálat alá került az említett szervezet működésének és alakulásának története, az említett sajtókiadványnak elemzése, az egykori csendőrök által írt vagy szerkesztett visszaemlékező szövegek, továbbá a szervezet által létrehozott múzeum iratanyaga. A téma vizsgálata során a következő kérdésekre keresem a választ mint kutatási kérdések:

- Milyen emlékezési formák és gyakorlatok kerültek kialakításra a kanadai csendőremigrációban és azzal kapcsolatban?
- Milyen szerepet játszanak a különböző egykori emlékeztapolitikai intézkedések a kanadai csendőremigráció emlékezési gyakorlataiban a vizsgált időszakban?
- Milyen hatása volt az egyéni és kollektív emlékezési gyakorlatoknak a kanadai csendőremigráció emlékezteti narratíváinak kialakítására?

- Hogyan alakultak át vagy módosultak az emlékezési gyakorlatok az idő múlásával a kanadai csendőremigráció esetében és azon belül?
- Hogyan befolyásolják az emlékezési gyakorlatok az identitásformálást és a közösségi kötődéseket a kanadai csendőremigrációban érintett személyek körében és intézményekhez kötődően?
- Ezeknek milyen konkrét vizsgálható lecsapódásai vannak a nyelvi térben?
- Milyen szerepe volt a művészeti és kulturális projekteknek a kanadai csendőremigráció emlékezési gyakorlataiban? Milyen különbségek és hasonlóságok mutatkoznak a kanadai csendőremigráció emlékezési gyakorlataiban az egyes generációk között?
- A történelemértelmezésnek milyen szerepe van a kanadai csendőremigráció emlékezeti narratíváinak megalkotása során?

A kutatás az alábbi hipotézisekből indult ki, amelyek premisszája a már említett emigrációs levéltári iratanyag irattani rendezésében való részvétel, amely lehetővé tette a vizsgált közösség írásos hagyatékának és belső logikájának átfogó ismeretét:

1. A vizsgált időintervallumban a kanadai csendőremigráció emlékezési gyakorlatai változnak és átalakulnak, ami hatással van az emlékezeti narratívák tartalmára és jellegére.
2. Az emlékező közösség tagjainak egyéni ideje, az öregedés során beálló kognitív változások, az emlékezés rétegeinek átalakulásának hatására a kanadai csendőremigráció emlékezési gyakorlatai átalakulnak és befolyásolják az emlékezeti narratívákat. Az egykor aktív csendőrállomány tagjai életük és az évtizedek múlásával folyamatosan átalakulnak a kollektív emlékezet fontosabb pontjaihoz való viszonyukban. Ezáltal az évtizedek során változnak a hangsúlyok, amelyek nem függetlenek a különböző emlékezetpolitikai célkitűzésektől, amely magában foglalja a Magyarországra visszatéréssel a csendőrség rehabilitációjának és újjáalapításának a lehetőségét.
3. Az egyéni és kollektív emlékezési gyakorlatok közötti kölcsönhatások hatására kialakulnak és változnak a kanadai csendőremigráció emlékezeti narratívái. Az egyéni tapasztalatok, élettörténetek mintázatai adják a csendőremigráció emlékezetének egységét, de egyéni különbözőségével az egyént behelyezik egy nagyobb történetbe, amely nem független a magyar nemzet, emigráció, a hidegháború vagy Kanada történelmétől.

4. Az emlékezési gyakorlatok befolyásolják az identitásformálást és a közösségi kötődéseket a kanadai csendőremigrációban érintett személyek között. Továbbá ezen identitások és kötődések áthagyományozásának a módját is. A különböző közéleti, szakmai és kulturális projektek segítségével erősödik és átalakul a kanadai csendőremigráció emlékezési gyakorlata. Ezek közé sorolandó a saját sajtókiadvány a Bajtársi Levél, a szervezet tagjai által kiadott szövegek, visszaemlékezések és intézmények, mint például az egykori Csendőrmúzeum.

A kutatás módszertana

A doktori disszertáció módszertanilag illeszkedik a hagyományos történeti kutatások körébe, hiszen jelentős részben a kvalitatív tartalomelemzés eszközszerét helyezte előtérbe a kinyert adatok és szövegek értelmezése során. A megértés és értelmezés rétegeihez ugyanakkor hozzátartozik a jelenkortörténet mint temporális kontextus, amely nyelvi és ideológiai folyamatok halmazaként is keretezi a kanadai magyar csendőremigráció vizsgálati lehetőségeit.

Az elméleti megközelítések nagy részben ugyanakkor befolyásolják az alkalmazható metodológiát. Ennek megfelelően kiemelendő a kollektív emlékezet, a különböző diaszpóra- és múzeumelméletek, amelyek mint társadalom- és kultúraelméleti leágazások meghatározták és keretezik a disszertáció egészét, implicite beépülve az elemző szövegrészekbe.

Mindemellett (oldal)számszerűen a leghangsúlyosabb része az értekezésnek a csendőremigráció folyóiratának, a Bajtársi Levélnek az elemzése és értelmezése. Ennek megfelelően a folyóiratok történeti elemzéseinek eszközszerére került implementálásra, amely jórészt a kvalitatív elemzésre szorítkozik a nyelvi és képi jelekre való explicit reflexióval. Azonban a szerző meggyőződése, hogy a valóság leírására való törekvésben nélkülözhetetlen a kvantitatív módszerekkel előállított adatok vizsgálata, ennek megfelelően a szerző egy adott fejezet keretei között igyekezett egy nyelvstatistikai elemzést lefolytatni, amely a szövegből kinyerhető számszerű adatok értelmezését jelenti.

A disszertáció témájának forrásadottságainak megfelelően elmondható, hogy a szerző nem tesz nyíltan különbséget a – hagyományos értelmezés szerint – primer és szekunder források között, hiszen a levéltári iratanyag gyűjteményét is egyrészt egy emlékezeti konstrukciónak tekinti, továbbá a témával kapcsolatos egyéni, biográf értelmezések vagy történeti interpretációk is azonos súllyal esnek latba az elemzés során.

A kutatás eredményei

Az egykori csendőrök saját történetüket, a magyarság mint nemzet történetén belül definiálták, ugyanakkor egy saját időkeretben helyezték azt el. Külön szakaszokra bontható az alapítástól a második világháború kitöréséig számított időszak, amikor a testület megalakult és a Magyar Királyi Rendvédelmi és Honvédelmi Minisztérium részének számított és amely idő alatt egy sajátos identitás alakult ki, amely külön értelmezte a csendőroket más rendvédelmi és katonai szervektől. A második világháború alatti időszak meghatározó, ugyanis a csendőrség aktív honvédelmi feladatokat látott el, tagjai a csendőrségen vagy a hadseregen belül harcoló alakulatok tagjai voltak, továbbá a Magyar Királyi Csendőrség aktív szerepet játszott a zsidók deportálásában. A következő identifikációs szakasz az emigrációban töltött évtizedek, amelynek pontos lenyomata és mementója a Bajtársi Levél, amelyben részletesen nyomon követhető a csendőremigráció szervezetté formálódásának folyamata. Ugyanakkor ez a közel öt évtizedes szakasz is külön részekre oszlik, amely korrelál a sajtókiadvánnyal foglalkozó elemzésben detektált időbeli szakaszokkal, amelyek pedig a kiadvány szerkesztőségének földrajzi elhelyezkedését követik: az ausztriai szakasz 1945-től 1955-ig a csendőremigráció alakulási és útkeresési időszaka, amely során a Magyarországra hazatérés még ekkor egy nyitott kérdés és őszinte cél volt. Ekkor alakultak ki azok a földrajzi és letelepedési helyből adódó töréspontok, amelyek hangsúlyosak voltak a szervezet működésében. Fontos kérdés volt ekkor még az 1945 előtti rendszerben betöltött pozíció, presztízs, tisztség, amely nyelvileg is meghatározta a csendőremigrációba kialakuló diskurzust. 1955 és 1964 között Hollandiában adták ki a folyóiratot. Ez az időszak sem volt mentes a konfliktusoktól, de itt már sokkal inkább a személyes ambíciók és a szervezeten belül szerepkörért vívott harc volt megfigyelhető. 1956 után a hazatérés lehetősége eltűnt a csendőremigráció elvárás horizontjáról, hiszen az 1956-os emigrációs hullám során emigráló egykori csendőrök sem tudtak már tovább reményt táplálni a rendszer vélt vagy valós instabilitásával kapcsolatban. A hidegháború történelmi logikája belenyugvásra, emlékezésre és hagyományőrzésre kényszerítette a Magyar Királyi Csendőrség a nyugati emigrációban élő egykori tagjait. 1964-et követően a szerkesztőség Kanadába települt és a szervezet vezetősége is a tengerentúli közösségek vezetőségéből kerültek ki. Ez tekinthető a harmadik szakasznak, amely mind a sajtókiadvány, mind pedig a szervezeti élet egy virágkorának tekinthető, amely során a várakozó és aktív politikai álláspont átalakította a csendőremigrációt egy virtuális emlékező közösséggé, amely letelepedésük helyszínén is inkább

már hagyományörző helyi csoportként funkcionált. A virágkornak nevezett időszak meghatározó alakja volt Kövendy Szathmáry Károly, aki szerkesztői és szervezői tevékenységével működtette a szervezetet és a lapot. Továbbá otthonában létrehozta a torontói Etobicoke-ban a Csendőrmúzeumot, amelyben összegyűjtötte és rendszerezte elsősorban az egykori csendőrök tárgyi és írásos hagyatékát, az egykori magyar fegyveres erők tárgyait és dokumentumait, majd pedig az egész emigrációra vonatkozó értékesebb források összegyűjtését is magára vállalta. Kövendy missziószerű munkája az 1980-as évek elejéig, közel haláláig tartott. Élete utolsó éveiben már kevés energiája maradt a csendőremigráció tagjait és csoportjait összekötni és a múzeumi hagyatékának sorsával foglalkozott. Kövendy gyűjteményéből hozták létre később a nyugati emigráció egyik legfontosabb intézményének keretei között a Magyar Királyi Erők Fegyveres Múzeumát, amely a csendőremigráció emlékezési gyakorlatainak egyik csúcspontjának számított, hiszen a korábban aktív csendőrök összegyűjtött öröksége került kiállításra mint a nemzeti emigráció egyik lehetséges reprezentációja, amely számos vitát generált az emigráción belül, főleg a tengerentúlon. 2016-ban a Kanadai Magyar Ház levéltári iratanyagai között érkezett Magyarországra az MKCSBK és benne az említett múzeum iratanyaga, amely eme disszertáció alapját képezte, nem figyelmen kívül hagyva azt, hogy a Mikes Kelemen Program is önmagában egy diaszpórapolitikai jelenség. A levéltári iratanyag beérkező struktúráját a szerző már önmagában egy emlékezési gyakorlatnak tekintette, hiszen a szubjektíven létrehozott iratstruktúra egy tudatos emlékezeti konstrukció eredménye.

Megállapítható, hogy a kanadai csendőremigráció nem értelmezhető különálló entitásként a nyugati vagy kanadai magyar emigrációtól, de a csoport múltjából és történetéből származó egyedi identitáskulcsok és kulturális regiszterek olyan emlékezési gyakorlatokat eredményeztek, amely sokkal inkább kötődik az 1920 és 1945 között létező Horthy-rendszer nyelvi diskurzusához és történetpolitikai folyamataihoz, mint más alapon szerveződő közösségek alap identitáselemei. A emigrációban élő csendőrök száma, akik valaha szolgálatot láttak el hazájukban az 1980-as évektől folyamatosan csökkent. Az utolsó tagok még megélhették a rendszerváltást és a törvényi rehabilitációt, de a csendőrség vágyott újjászervezését, a társadalmi és erkölcsi megbecsültségét nem kapta vissza, amely értelmezhető a holokausztban betöltött szerepük eredményeként kialakult, a csendőrséget súlytó bűnbak szerepkörnek és a társadalmi diskurzust meghatározó köröktől és beágyazottságtól való távolságnak.

Publikációk a kanadai magyar emigráció témakörében

- Sárhegyi Tamás: *A kiállított múlt: A Magyar Királyi Fegyveres Erők Múzeuma Torontóban*. Valóság (2023) 1. sz. 17 p.
- Sárhegyi Tamás: *Aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai elemzése a 20. századi kanadai magyar emigrációs sajtóban*. In: XXIV. Tavaszi Szél Konferencia 2021 Tanulmánykötet II. Szerkesztette: Molnár Dániel és Molnár Dóra. 636–648. 13. p.
- Sárhegyi Tamás: *1956 emlékezete Kanadában: A forradalommal összefüggő iratanyag a Torontói Magyar Ház archívumában* TURUL 2017: 2 pp. 85–89. 5 p. (2018)
- Sárhegyi Tamás: *Nándor Dreisziger: Church and Society in Hungary and in the Hungarian Diaspora* TURUL 2017: 2 pp. 110–110. 1 p. (2018)
- Bakó Zsigmond, Szabó Dorottya, Sárhegyi Tamás: *Emberi sorsok a kanadai magyar emigrációban: Lendvay-Zwickl Jenő életútja* ARCHIVNET 17: 3 p. (2017)

Publikációk a kollektív emlékezet és 1945 utáni magyar történelem témájában

- Sárhegyi Tamás: *A nemzeti emlékezet tere: Jegyzetek a Szabadság téri emlékművek változásairól*. Rendszerváltó Szemle 6. évf. 3. sz. (2021) 58–64.
- Sárhegyi Tamás: *1956-ról az Országházban: Az első, szabad választás utáni évforduló* In: Házi, Balázs; Jónás, Róbert; Nagymihály, Zoltán; Rapali, Vivien; Strausz, Péter (szerk.) *Változó idő, változó emlékezet: 1956 értékelésének átalakulása Budapest, Magyarország: Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum* (2021) 296 p. pp. 228–231. 4 p.
- Sárhegyi Tamás: *Évforduló a „tétova” változások jegyében* In: Házi, Balázs; Jónás, Róbert; Nagymihály, Zoltán; Rapali, Vivien; Strausz, Péter (szerk.) *Változó idő, változó emlékezet: 1956 értékelésének átalakulása Budapest, Magyarország: Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum* (2021) 296 p. pp. 196–198. 3 p.
- Sárhegyi Tamás: *1956 az új Alaptörvényben* In: Házi, Balázs; Jónás, Róbert; Nagymihály, Zoltán; Rapali, Vivien; Strausz, Péter (szerk.) *Változó idő, változó emlékezet: 1956 értékelésének átalakulása Budapest, Magyarország: Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum* (2021) 296 p. pp. 261–264. 4 p.

- Sárhegyi Tamás: „*Vaskefe*” – *Az ötvenedik évfordulón felavatott emlékmű* In: Házi, Balázs; Jónás, Róbert; Nagymihály, Zoltán; Rapali, Vivien; Strausz, Péter (szerk.) *Változó idő, változó emlékezet: 1956 értékelésének átalakulása* Budapest, Magyarország: Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (2021) 296 p. pp. 250–255. 6 p.
- Sárhegyi Tamás: *Nagy Imre szobra a Vértanúk terén* In: Házi, Balázs; Jónás, Róbert; Nagymihály, Zoltán; Rapali, Vivien; Strausz, Péter (szerk.) *Változó idő, változó emlékezet: 1956 értékelésének átalakulása* Budapest, Magyarország: Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (2021) 296 p. pp. 245–247. 3 p.
- Sárhegyi Tamás: *A Szoborpark* In: Házi, Balázs; Jónás, Róbert; Nagymihály, Zoltán; Rapali, Vivien; Strausz, Péter (szerk.) *Változó idő, változó emlékezet : 1956 értékelésének átalakulása* Budapest, Magyarország: Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (2021) 296 p. pp. 241–244. 4 p.
- Sárhegyi Tamás: *A Történelmi Tényfeltáró Bizottság* In: Házi, Balázs; Jónás, Róbert; Nagymihály, Zoltán; Rapali, Vivien; Strausz, Péter (szerk.) *Változó idő, változó emlékezet: 1956 értékelésének átalakulása* Budapest, Magyarország: Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (2021) 296 p. pp. 238–240. 3 p.
- Sárhegyi Tamás: *Pillanatkép 1956-ból: A Szabadság téri szovjet hősi emlékmű rongálása* BETEKINTŐ 13: 2 pp. 69–79. 11 p. (2019)
- Sárhegyi Tamás, Dallman Kristóf: *Damnatio memoriae moderna: Emlékművek és szimbólumok átértékelése* In: Nyirkos, Tamás; Újvári, Ágnes; Mészáros, Dávid (szerk.) *A modernitáson túl? Szemelvények a korszak társadalmi trendjeiből* Budapest, Magyarország: Ostrakon Hallgatói Szervezetért Közhasznú Egyesület (2018) pp. 66–72., 7 p.
- Sárhegyi Tamás: *Humor és szocializmus – A múlt megőrzése és feldolgozása az online térben.* KORTÁRS: IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT 2018: 7–8 pp. 125–134. 10 p. (2018)
- Sárhegyi, Tamás: *Változatos emlékezet: Bethlen Béla szerepe és tevékenysége Kolozsvár szovjet megszállása előtt* In: Tompa, Zsófia (szerk.) *Studium II.: A sodalitas program hallgatóinak tanulmányai, versei* Budapest, Magyarország: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar (2017) 141 p. pp. 95–104. 10 p.

- Sárhegyi Tamás: *Tér, tüntetés, tapasztalat*. In: G, Molnár Péter (szerk.) *Studium: Tanulmánykötet* Budapest, Magyarország: PPKE BTK (2016) 262 p. pp. 147–160. 14 p.
- Sárhegyi Tamás: *A Szabadság téri szovjet hősi emlékmű mint emlékezeti hely* *STUDIA VINCENTIANA*: 2 pp. 55–71. 17 p. (2015)